

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

NÜKLEER BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PLASTİK SİNTİLATÖRLER

Prof. Dr. Haluk Yücel

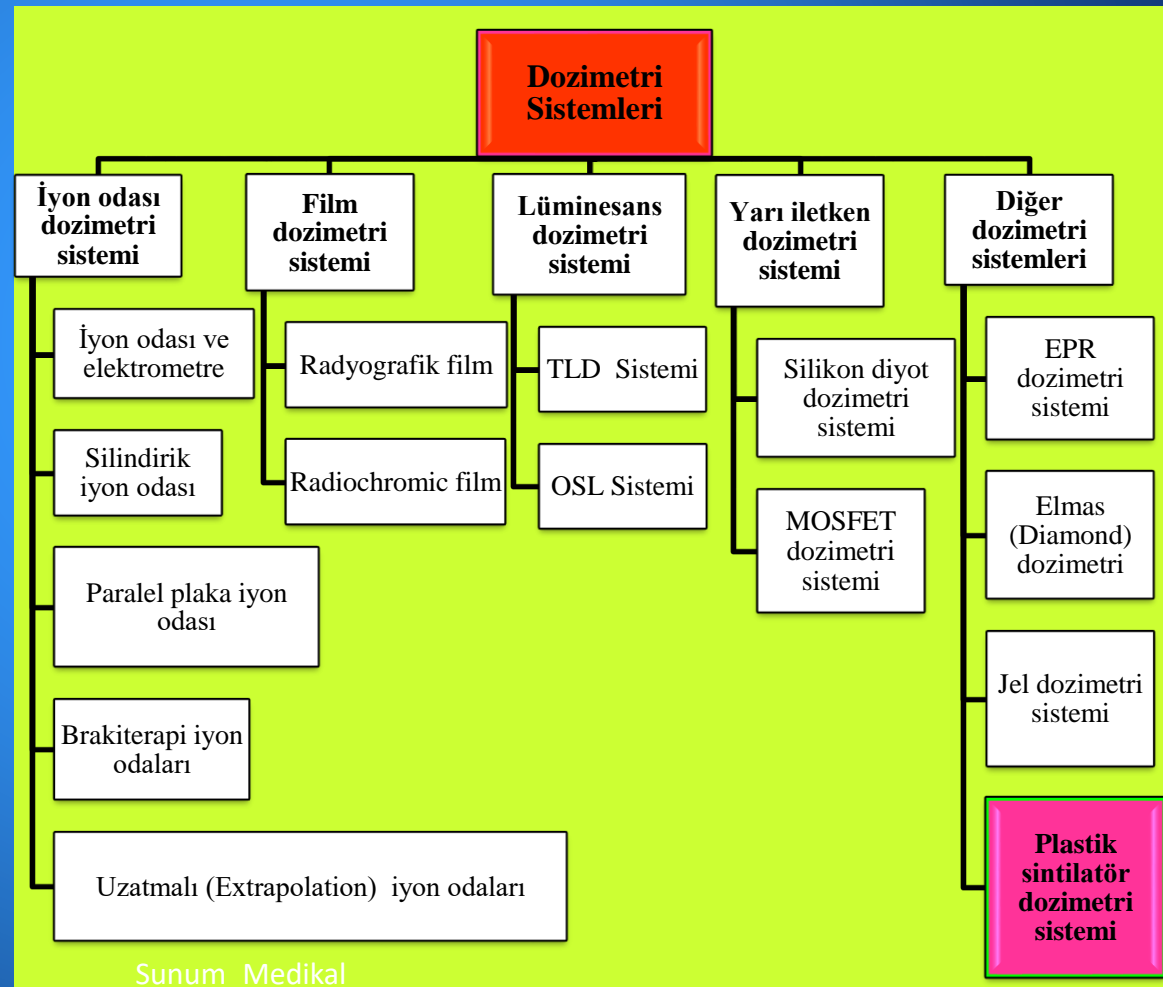
MEDİKAL DOZİMETRELER: PLASTİK SİNTİLATÖRLER

1.GİRİŞ

Son yıllarda, gerçek zamanlı okuma yapabilen dozimetri sistemleri (real-time reading dosimetry), diğer bir ifade ile teşhis ve tedavi sırasında okuma değeri verebilen medikal dozimetrelerin geliştirilmesiyle ilgili çeşitli araştırmalar yapılmaktadır.

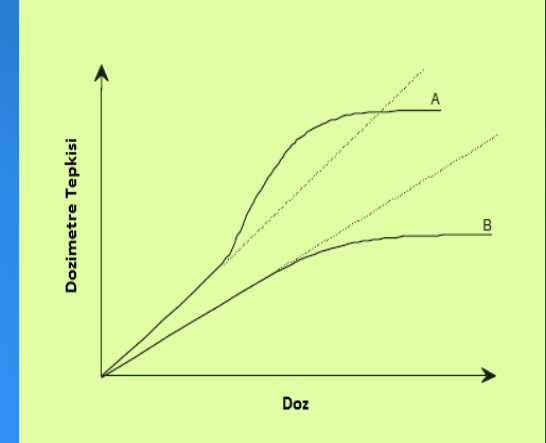
MEDİKAL DOZİMETRELER: PLASTİK SİNTİLATÖRLER

- ❌ İyon odaları
- ❌ Film dozimetreler,
- ❌ Lüminesans dozimetreler (TLD ve OSL)
- ❌ “Elektronik” dozimetreler
- ❌ Plastik Sintilatör Dozimetreler (PSD)
- ❌ Yarıiletken dozimetreler

DOZİMETRELERDE ARANAN ASGARI ÖZELLİKLER

- Doğruluk ve kesinlik
  - Doğrusallık (linearity) (Doz~Okuma)
  - Doz hızına bağımlılık
  - Enerji bağımlılığı
  - Yöne bağımlılık
  - Uzaysal çözünürlük(doz; noktasal nicelik olduğundan) ve fiziksel boyut
- Örnek: TLD noktasal dozimetre
Film:2D boyutlu
Jel: 3D boyutlu
- Doz değeri okuma uygunluğu
  - Dozimetrelerin kullanım kolaylığı

PLASTİK SİNTİLATÖRLER

✓ **Medikal dozimetrelerin enerji bağımlılığı**

Radyoloji ve radyoterapide kullanım için bir dozimetrenin fotonun enerjisinden bağımsız bir tepki vermesi, uygun bir hassasiyet (sensitivity) gösterebilmesi ile hafif ve kullanışlı dedektörlere sahip olması gerekmektedir.

Özellikle teşhis (diagnostic) radyolojisinde X-ışını foton dozlarının ölçülmesi için gerçek zamanlı dozimetri sistemleri giriş yüzey dozu (entrance surface dose) izlenmesi veya CT fantomlarında doz profillerinin belirlenmesi uygulamalarını kapsamaktadır. Bu nedenle, bu özellikler önemlidir.

PLASTİK SİNTİLATÖRLER

✓ İYON ODALARINA ALTERNATİF DOZİMETRELER

Medikal amaçla, iyon odaları teşhis radyolojisinde sıkça kullanılır ve bu iyon odaları 1,5-10 mmAl HVL aralığında %5' den daha fazla farklılığa neden olacak bir düzeltme faktörünü gerektirmeden yapılabilirler.

Ancak küçük hacimli iyon odalarında hassasiyet diagnostik tetkiklerde gerçekleşen doz hızlarında yeterli derecede başarısızdır (Nowotny ve Taubeck 2009).

PLASTİK SİNTİLATÖRLER

✓ İYON ODALARINA ALTERNATİF DOZİMETRELER:

Bu yüzden diğer başka dedektörlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Benzer şekilde radyasyon terapisinde, yüksek enerjili fotonların gerçek zamanlı dozimetrik ölçümlerinde ve brakiterapideki radyasyon alanlarında vücut içi (in-vivo) kullanılmak üzere çeşitli dedektörler geliştirilmektedir.

Bunlar arasında plastik sintilatörler gibi organik katı sintilatörlerden bu amaçla yararlanılmaktadır (Beddar 1992).

PLASTİK SİNTİLATÖRLER

Katı formdaki -plastik sintilatörler (PS) özellikleri;

- ✓ **Kolayca kesilebilir, eğilebilir, şekil verilebilir ve oldukça ucuz fiyatla temin edilebilir.**
- ✓ **200-2500 keV geniş bir enerji aralığında suya eşdeğer ve**
- ✓ **Çok küçük boyutlu ($< 2 \text{ cm}^3$) minyatür hacimlerde yapılabilir**
- ✓ **Yüksek duyarlıklı dedeksiyon ortamı,**
- ✓ **Yüksek doz hızı ve enerjiden bağımsız tepki verebilen ve**
- ✓ **Gerçek-zamanlı çıkış okuması (real-time readout) gibi özelliklerin bir kombinasyonuna sahiptirler.**

PLASTİK SİNTİLATÖRLER

Tüm bu özellikler, PS dedektörlerinin katı formda, su eşdeğeri veya yaklaşık doku eşdeğeri olarak iki boyutlu veya üç boyutlu dozimetre olarak kullanılmalarını elverişli hale getirmiştir.

PLASTİK SİNTİLATÖRLER

PS malzemesi,

- ✓ Bir fotoçoğaltıcı tüpe (PMT),
- ✓ Bir fotodiyota veya
- ✓ Yüke duyarlı kuplaj cihazına (CCD- Charge Coupled Device)

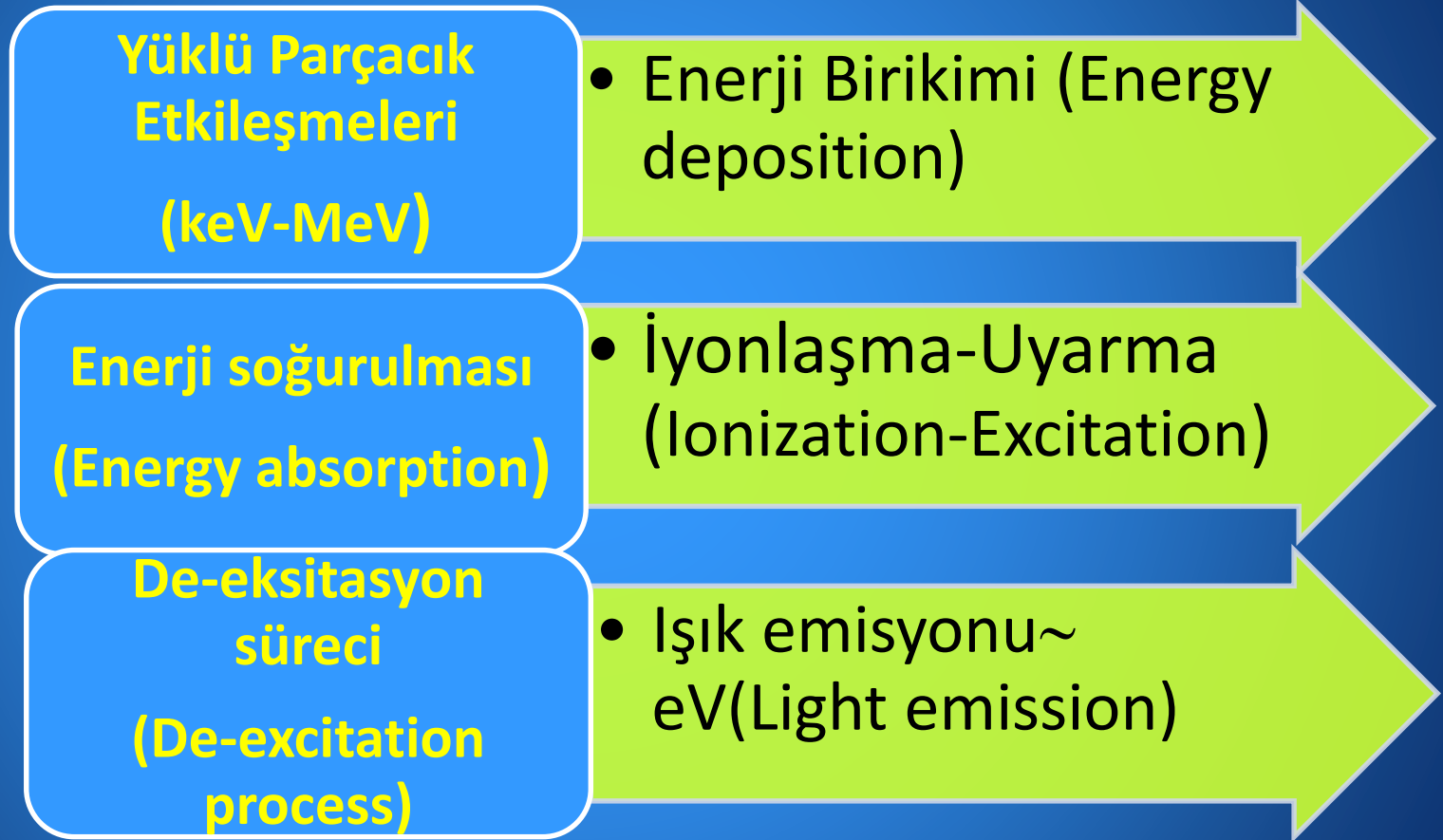
optik olarak bağlanarak içinde iyonlaştırıcı radyasyon etkisiyle oluşan sintilasyon ışığının iletilmesine kolayca imkan verir.

PLASTİK SİNTİLATÖRLER

PS tabakalarındaki oluşacak sintilasyon fotonlarının, bir ışık kılavuzu (optical light guide) kullanılmaksızın, sadece optik bir fiber kabloya kuplajı yapılarak örneğin hastadan daha uzaktaki (8-10 m) operatör odasındaki ışığa duyarlı bir fotodedektöre taşınması da mümkündür.

Bu özellik, PS malzemesini **aktif bir dozimetre** (medikal) olarak oldukça ilgi çekici hale getirmektedir.

Doz Birikimi ve Sintilasyon Süreci (Dose deposition and scintillation)

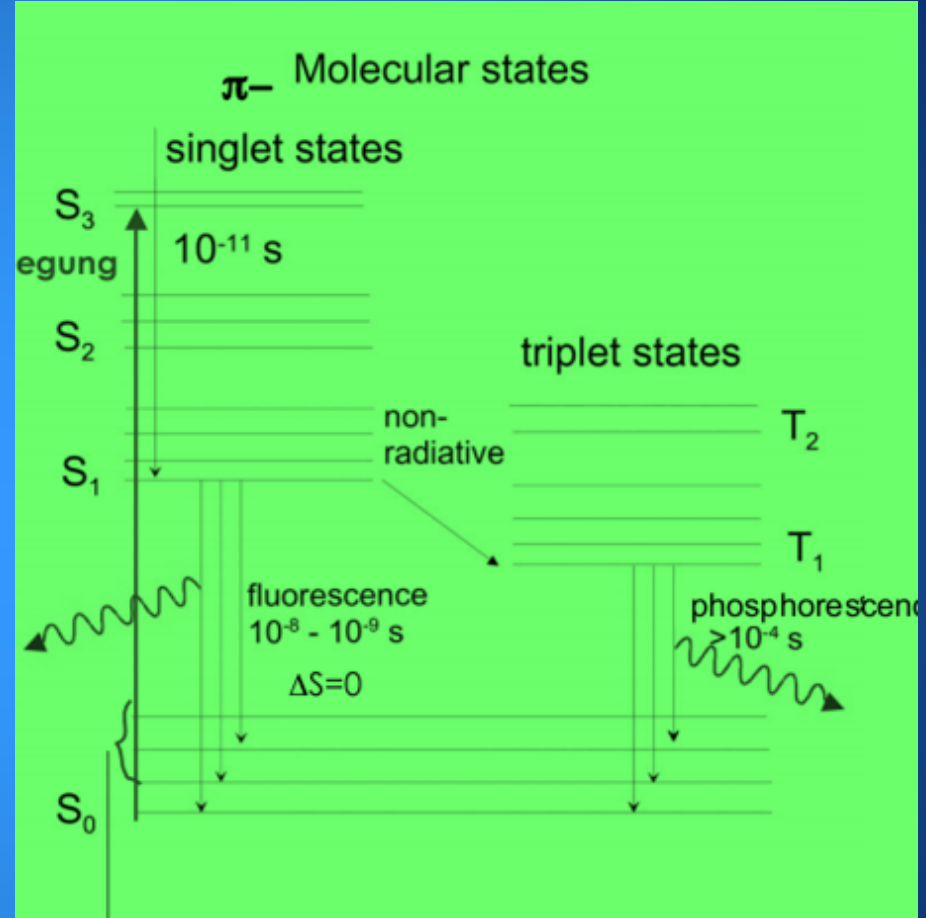
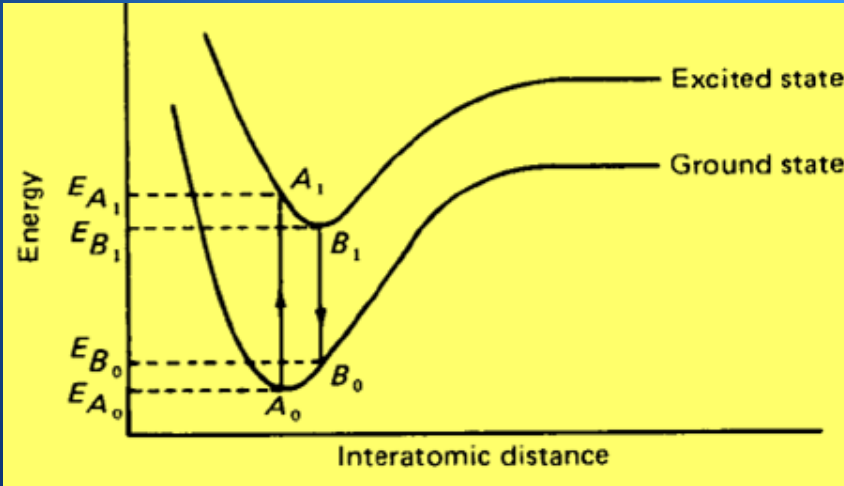
SİNTİLATASYONA YOL AÇAN PROSESLERİN ZAMAN ÖLÇEĞİNDE SIRALAMASI

Faz	Karakteristik zaman (s)
1. Enerji dönüşümü: Radyasyonun ilk enerjisi ile birlikte elektron ve deşiklerin açığa çıkması	10^{-18} - 10^{-9}
2. Termalizasyon: Elektron ve deşiklerin inelastik etkileşme prosesleri ve bunların termalleşmesi	10^{-16} - 10^{-12}
3. Luminesans merkezlerine transfer: Eksiton(uyarım) sevipleri ve uyarılmış luminesans merkezlerinin oluşması	10^{-12} - 10^{-8}
4. Işık emisyonları: Uyarılmış luminesans ve sintilasyon ışığının emisyonu	$>10^{-10}$

SİNTİLYASYON MEKANİZMASI

π -Moleküler seviyelerin De-eksitasyonu

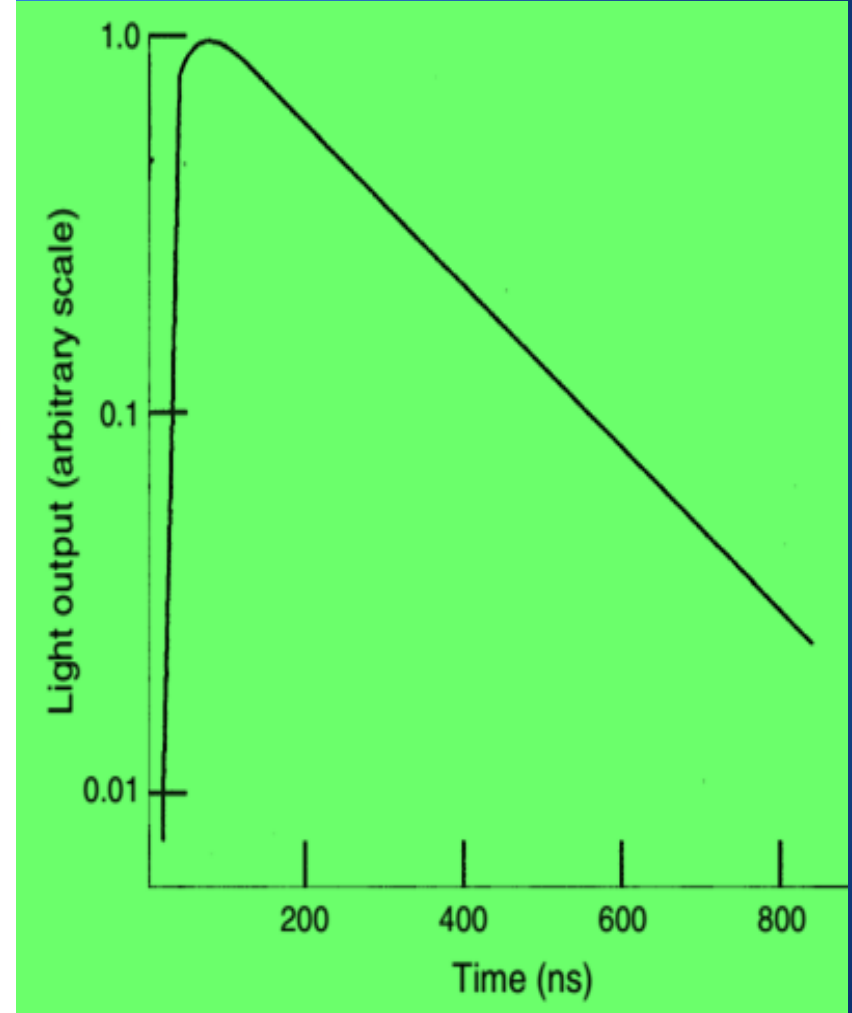
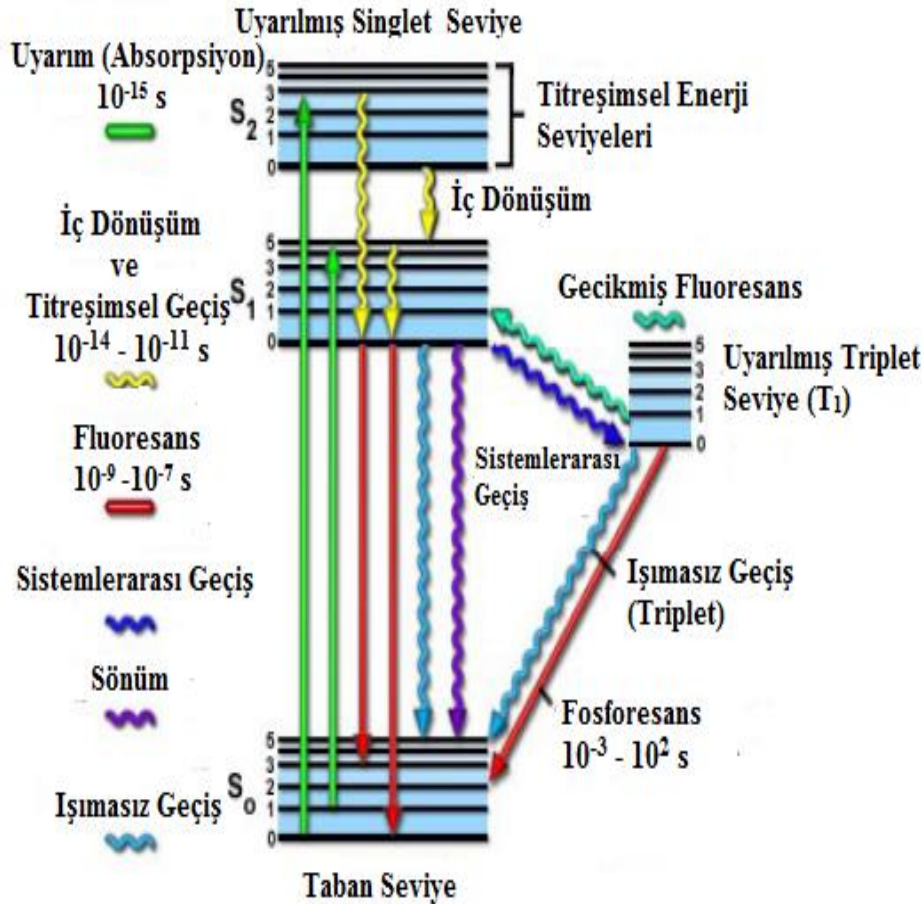
- ✓ Floresans $S_1 \rightarrow S_0$, $\tau \sim 10^{-8}$ s
- ✓ Fosferasans $T_1 \rightarrow S_0$, $\tau \sim 10^{-4}$ s
- ✓ Erken floresans
- $T_1 + T_1 \rightarrow S_1 + S_0 + \text{Fononlar}$
- ✓ Ani (prompt) floresans
- $S_1 \rightarrow S_0$ $\tau \sim 10^{-8} - 10^{-9}$ s

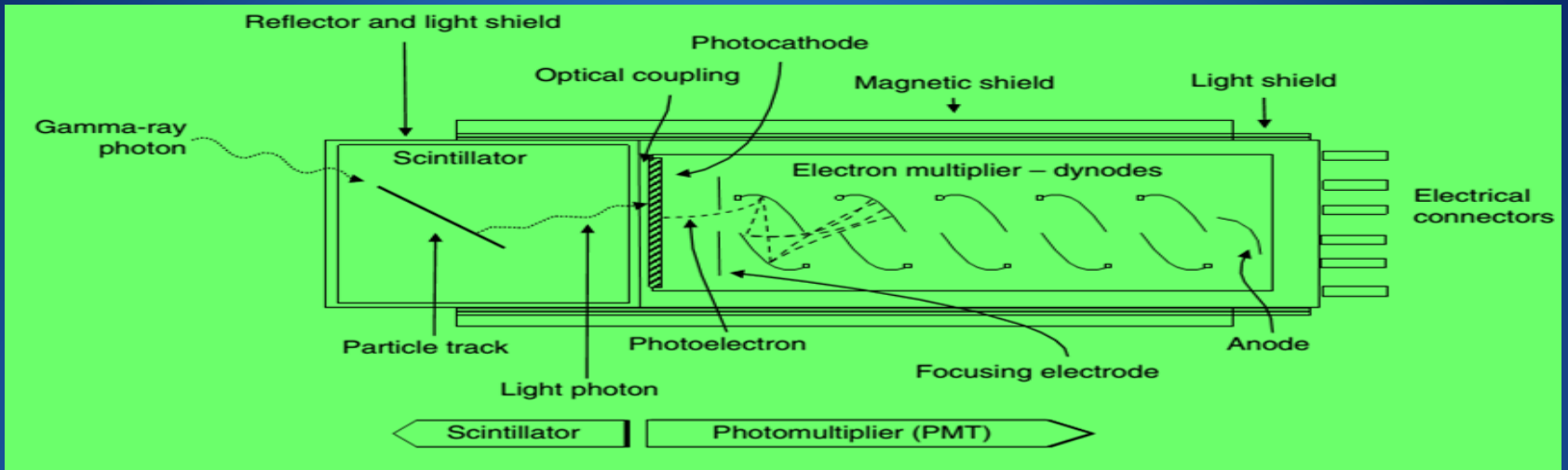

Organik kristallerdeki floresans işlemi, tek bir molekülün enerji seviye yapısındaki geçişlerden ortaya çıkar ve kristalin fiziksel yapısından bağımsızdır

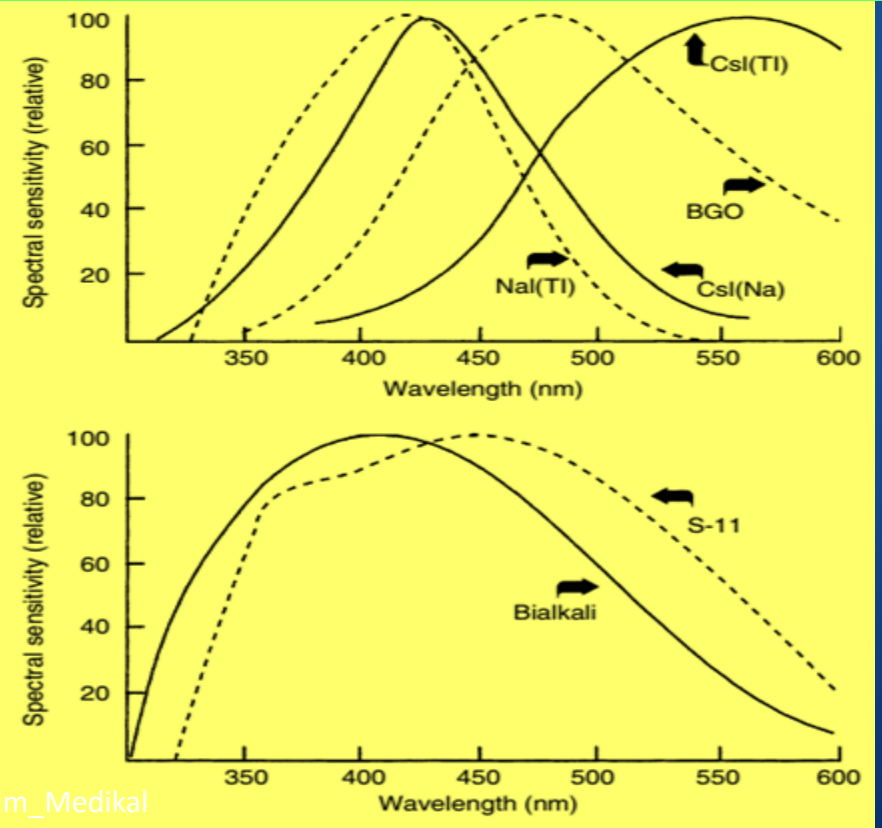
SİNTİLAYON MEKANİZMASI

Jablonski Enerji Diyagramı

- ✓ Çarpan parçacıklar, sintilatör atom/moleküllerini uyarır,
- ✓ Uyarılmış seviyelerden görünür bölgede ışık yayınlanır.
- ✓ Işık kılavuzu veya reflektör yardımıyla, bu ışık fotokatod yüzeyine düşürülür.
- ✓ Oluşan elektronlar çoğaltılarak, elektriksel sinyale dönüştürülür.

SİNTİLATÖRLER

İNORGANİK

ORGANİK

Material	Wavelength of maximum emission (nm)	Scintillation efficiency (relative, %)	Decay time (μ s)	Density (10^3 kg/m ³)
NaI(Tl)	410	100	0.23	3.67
CaF ₂ (Eu)	435	50	0.94	3.18
CsI(Na)	420	80	0.63	4.51
CsI(Tl)	565	45	1.00	4.51
Bi ₄ Ge ₃ O ₁₂	480	8	0.30	7.13
CdWO ₄	530	20	0.90	7.90
⁶ LiI(Eu)	470	30	0.94	3.49

Organik malzemeler(örn.,plastikler)

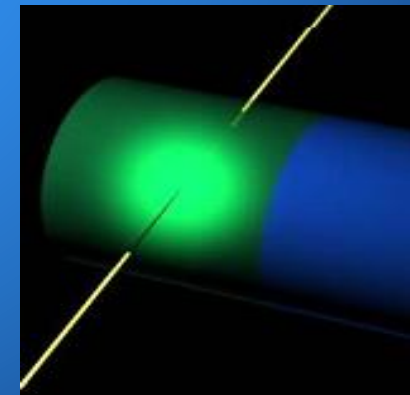
✓Düşük yoğunluklu

✓Yaklaşık su (doku) eşdeğeri

✓Yoğunluk:1.03-1.06 g/cm³

✓Düşük Z 'li

✓Uyarma ve emisyon spektrumları, katı, sıvı veya buhar fazlarında benzer

PLASTİK SİNTİLATÖRLER

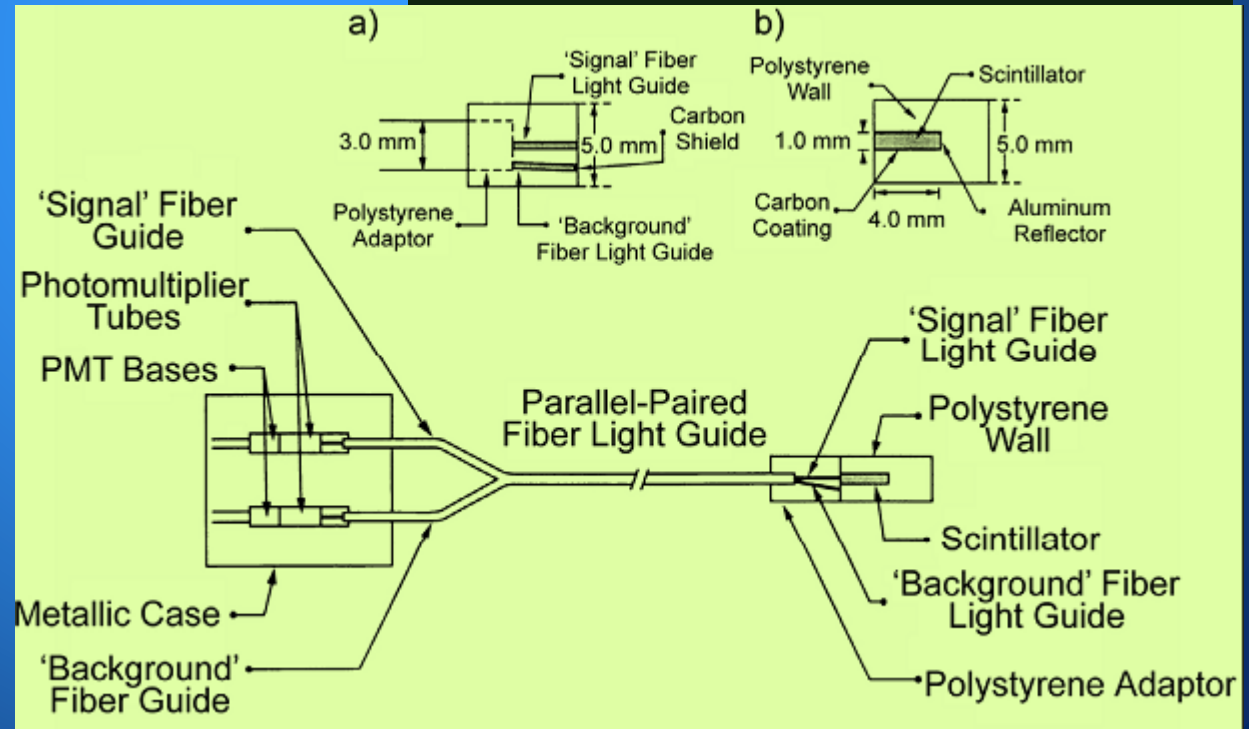
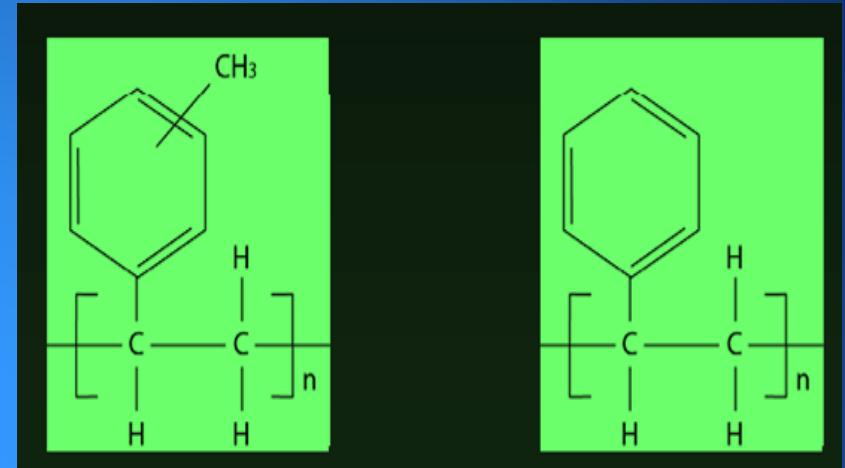
Kor ana kısım(bulk solvent)

✓PVT-Poliviniltoluen (plastik sintilatör)

✓PVB-Polistren (plastic scintillating fiber)

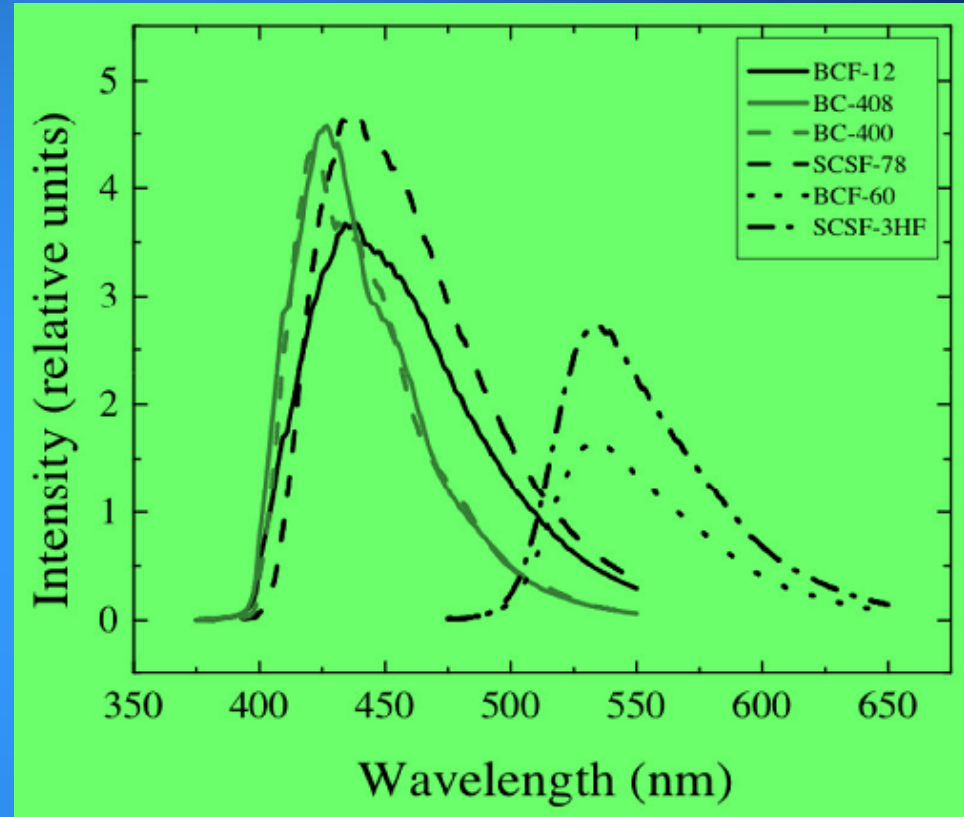
Kılıfı (scintillating fibers)

✓PMMA-
Polymethylacrylate
Işığın optik fibere
iletilmesini
güçlendirir.

PLASTİKSİNTİLATÖRE FLUOR KATKILANMASI

Organik fluorlar(parıldayıcı/sintilasyon ışığı yayan malzemeler) ana kor sintilatör (bulk solvent) ile birlikte kullanılır. İki bileşenli bir sistem oluşur. Örnek;
BC-400:>%97 PVT+<%3 organik fluor
P-Terphenyl (C_6H_5 C_6H_4 C_6H_5)
PVT (solvent) içine aktarılan enerji, organik fluor moleküllerine aktarılır 380-460 nm mavi ışık bölgesinde pik yapan bir görünür ışık spektrumu yayınlanır.

DALGA BOYU KAYDIRICILAR

Sintilatöre ikinci bir fluorun katılanması:

Üçlü sistemler:

Ana kor sintilatör (bulk solvent)+ Birinci Organik fluorlar (parıldayıcı/sintilasyon ışığı yayan malzemeler)+ İkinci organik fluor

İkinci fluor; birinci fluordan yayınlanan ışığı soğurarak, bu defa daha uzun dalga boylarında yeniden yayınlar
“Bunlara dalga boyu kaydırıcılar (wavelength shifters) adı verilir.

Örnek: (PVT)+(p-Terphenyl)+ (POPOP)

POPOP:[1,4 bis(5-phenyloxazol-2-yl) benzene]

Bu ikinci fluor, **yeşil** veya sarı renkte ışık yayınlar.

Ancak ışık şiddeti nispeten azalır.

PLASTİK SİNTİLATÖR IŞIK VERİMİ

✓ PS içinde, ilk enerjinin sadece küçük bir kısmı fluoresans enerjisine dönüştürülür.

Örnek; BCF-12 plastik sintilatör fiber için 1MeV başına 8000 foton üretilir. Yani, 1 ışık fotonu için 125 eV'luk enerji harcanır.

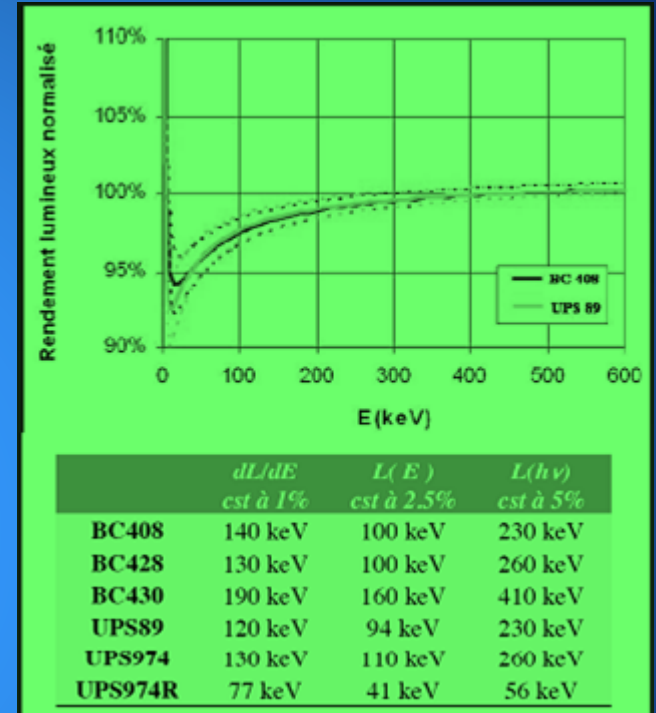
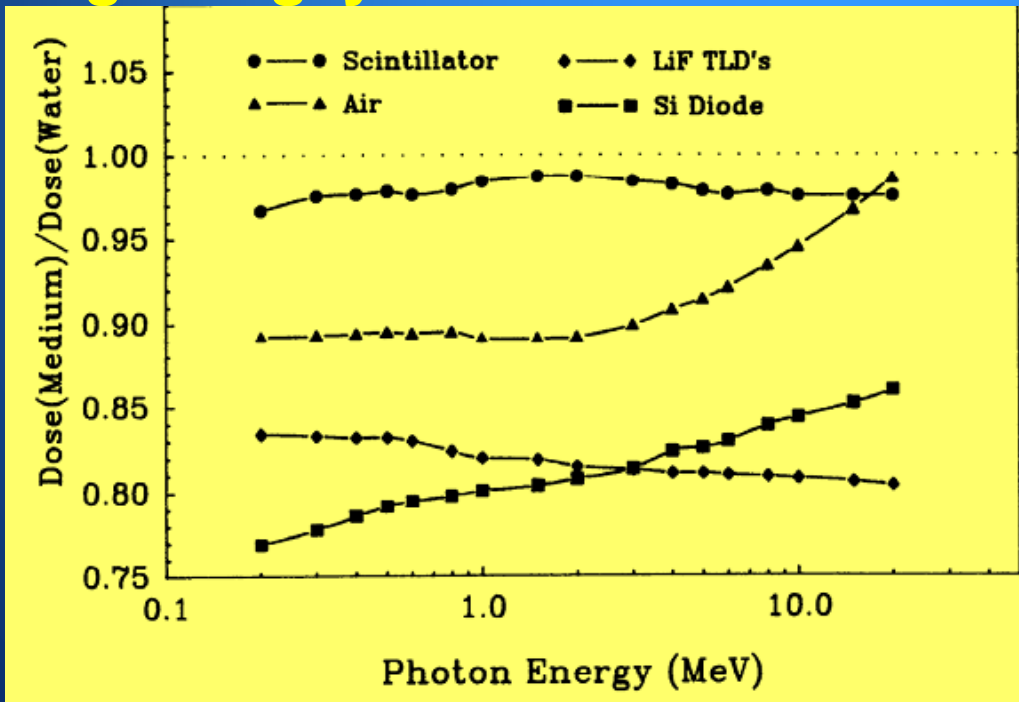
Üretilen görünür ışığın toplam enerjisi sadece 2,9 eV(@430 nm)

Işık verimi olarak %2,4'e karşılık gelir (Enerjinin %97,6'sı fononlar şeklinde harcanır

PS'nin ışık çıkış miktarı LET'e (yani elektron, pozitron, proton, döteron ve alfa yüklü parçacık tipine bağımlıdır.

PLASTİK SİNTİLATÖRLERİN ENERJİ LİNEERİTESİ

PS tepkisi, düşük enerjilerde (<100 keV) enerji bağımlılığı vardır
 PS tepkisi, yüksek enerjilerde (radyoterapi >1,25 MeV) enerji bağımlılığı yoktur.

Frelin et al., 2008 Medical Phys.

$$(Z/A)_{\text{eff}} = \sum_i w_i \cdot (Z/A)_i$$

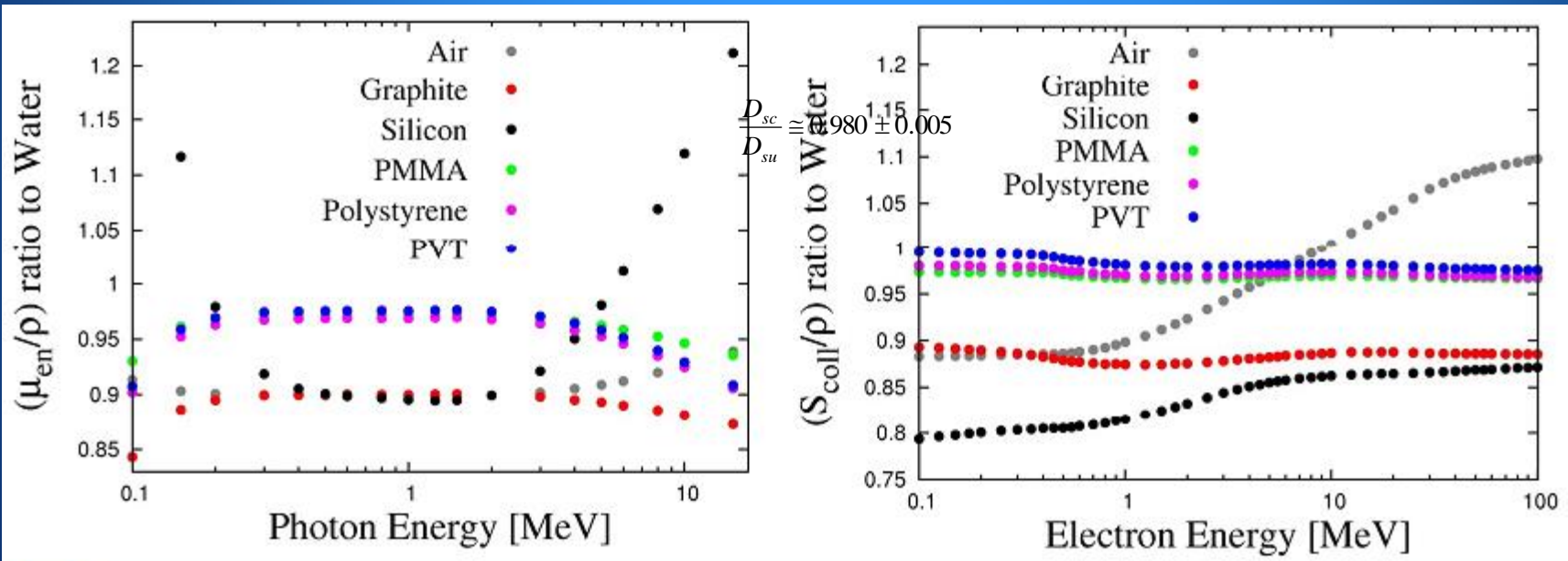
PS'nin SUYA VE DOKUYA EŞDEĞERLİĞİ

Parametre	Sintilatör (BC-408)	Polystrene	Su	ICRP, Soft tissue (Yumuşak doku)
Density, ρ (g cm ⁻³)	1.032	1.06	1.00	1.00
Ratio of the number of electrons in the compound to the molecular weight*, $(Z/A)_{\text{eff}}$	0.5414		0.5551	0.5503
Electron density** (x10 ²³ # of electrons/cm ³), N_g	3.364	3.238	3.343	3.314
Specific ionization energy (eV)	64.7		75.0	72.3
Composition, w (weight %)	H:8.47; C:91.53	H:7.74; C:92.6	H:11.19; O:88.81	H:10.45; C:23.22; N:2.50; O:63.02; Na:0.11; Mg:0.01; P:0.13; S:0.20; Cl:0.13; K:0.20; Ca:0.02; Fe:0.005; Zn:0.003

PS'nin SUYA EŞDEĞERLİĞİ

Burlin Kavite teorisine göre 125 keV üzeri enerjilerde

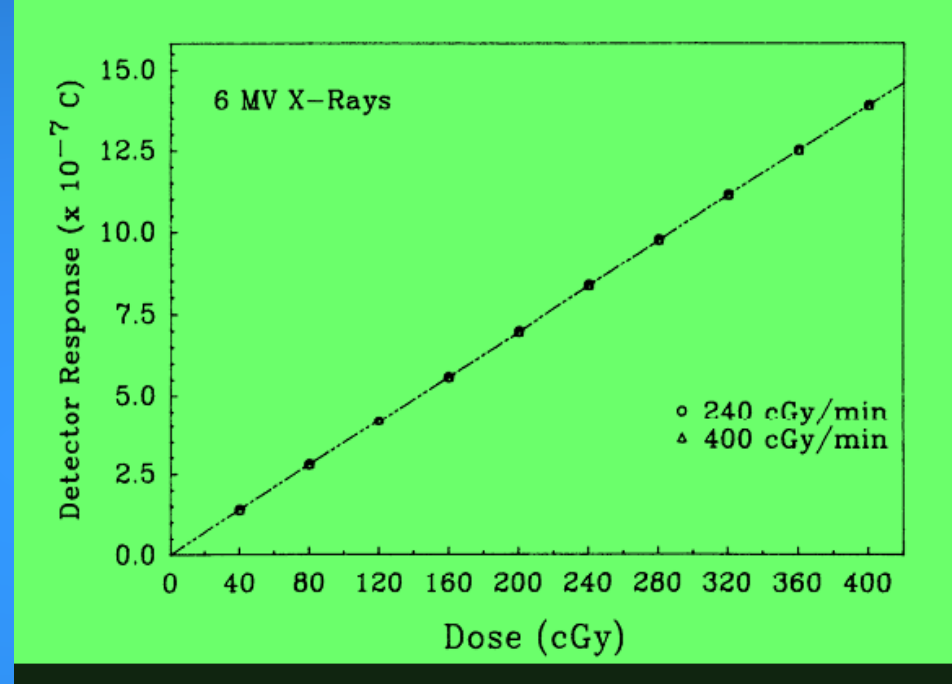
$$\frac{D_{sc}}{D_{su}} \cong 0.980 \pm 0.005$$

PLASTİK SİNTİLATÖRLERİN MEDİKAL DOZİMETRE OLARAK AVANTAJLARI

- ✓ Doza karşı lineer tepki
- ✓ Doz hızından bağımsız
- ✓ Enerjiden bağımsız (özellikle radyoterapide)
- ✓ Sıcaklıktan bağımsız
- ✓ Uzaysal çözünürlüğü iyi
- ✓ Gerçek zamanlı (real-time) okumaya elverişli
- ✓ In-vivo kullanıma elverişli

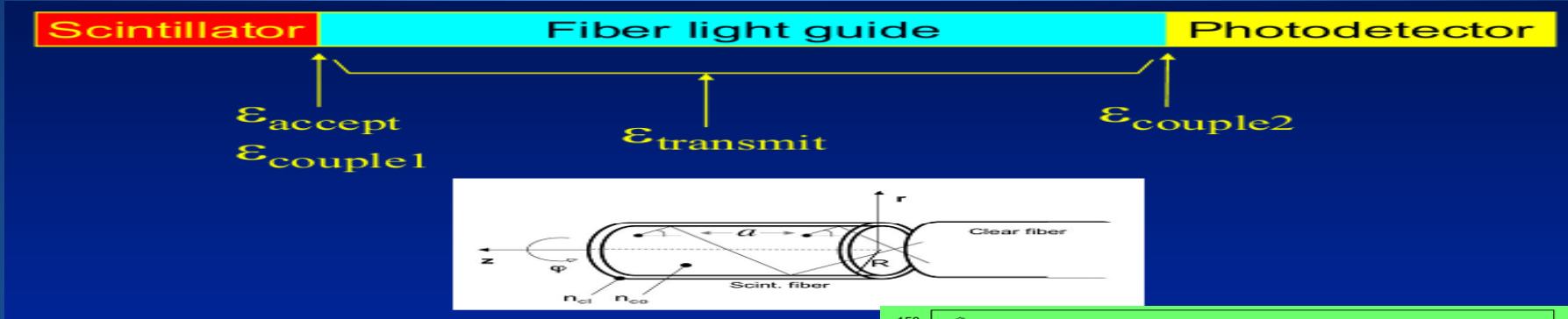

PLASTİK SİNTİLATÖRLERİN MEDİKAL DOZİMETRE OLARAK DEZAVANTAJLARI

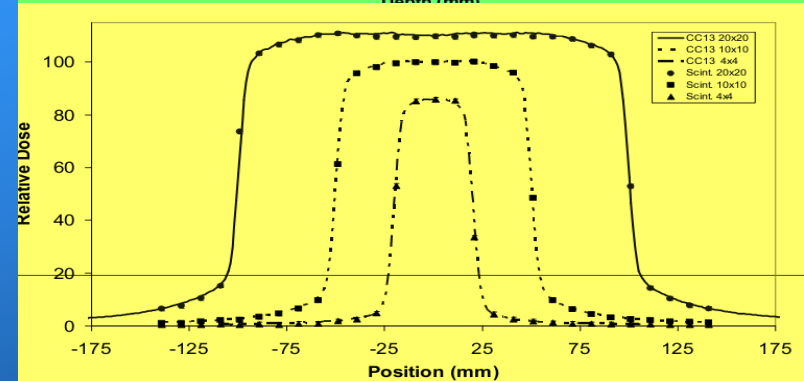
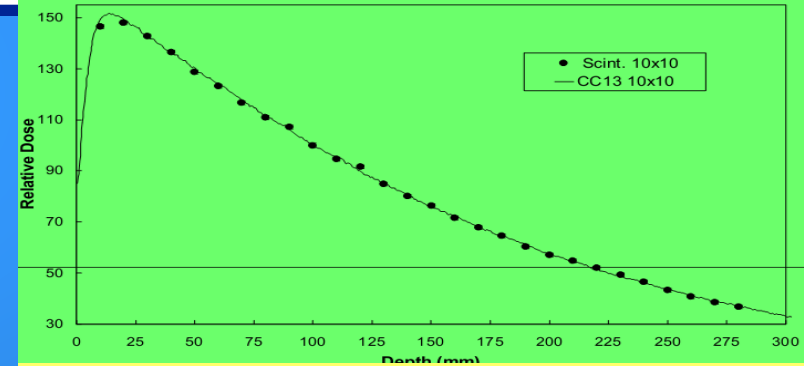
- ✓ Radyolojide sınırlı kullanıma sahip (Enerji bağımlılığı var !) Uygun PS'ler henüz araştırılıyor.
- ✓ A.S. Beddar (1992) yılından itibaren PS'ler yoğun araştırılıyor.

PLASTİK SİNTİLATÖRLERİN YAYGINLAŞAN UYGULAMA ALANLARI

PS dedektör konfigürasyonu:

- ✓ Geleneksel-EBRT (Elektron Demet Radyoterapi (Foton ve Elektronlar kullanılarak))
- Doz derinliği (Depth dose)
- Doz profili

PLASTİK SİNTİLATÖRLERİN YAYGINLAŞAN UYGULAMA ALANLARI

Radyocerrahi için PS dedektör konfigürasyonu:

- ✓ Brakiterapi
- ✓ IMRT
- ✓ Stereotactic Radyocerrahi
- ✓ Proton Dozimetri
- ✓ Günlük QA
- ✓ Diğer yeni klinik uygulamalar

Sorularınız...

<http://www.nukbilimler.ankara.edu.tr/>